

УДК 343.3/.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.46>

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКЛИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Клименко С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0009-0004-2629-2133
e-mail: serklymenko@gmail.com*

Власов А.,

*кандидат юридичних наук
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0009-0009-8095-240X
e-mail: andriivlasov6@gmail.com*

Клименко С., Власов А. Особливості кримінально-правової оцінки публічних закликів та розповсюдження матеріалів у соціальних мережах.

У статті досліджуються кримінально-правові аспекти використання соціальних мереж для поширення інформації, що містить заклики до вчинення суспільно небезпечних дій, та роль таких платформ, як Facebook, Instagram, Twitter, TikTok, та інших у сучасному інформаційному просторі. Соціальні мережі стали важливим інструментом для комунікації, бізнесу та громадянської активності, дозволяючи мільйонам людей по всьому світу взаємодіяти, створювати спільноти, обмінюватися ідеями та інформацією. Однак, окрім переваг, вони несуть загрози, зокрема сприяють поширенню дезінформації та маніпуляцій, що негативно впливають на суспільну думку та політичні процеси.

Основна увага у статті приділяється аналізу того, як взаємодія користувачів з контентом через функції «лайків» та «репостів» може сприяти поширенню протиправної інформації. «Репост», як пряма дія, дозволяє швидко та ефективно передавати контент іншим користувачам, розширюючи його охоплення, тоді як «лайк» може спонукати алгоритми соціальних мереж показувати цей контент більшій аудиторії. Особливий інтерес становить питання того, чи можна вважати ці дії достатніми для притягнення до кримінальної відповідальності за поширення закликів до протиправних дій.

У статті наведено приклади судових рішень в Україні та інших країнах, де «лайк» розглядається як спосіб поширення інформації. В деяких випадках європейські суди визнають лайк формою схвалення та поширення інформації, що призводить до юридичної відповідальності. Однак українська судова практика щодо цього питання залишається неоднозначною, що вимагає подальшого дослідження.

Наукова стаття спрямована на визначення критеріїв кримінальної відповідальності за дії користувачів у соціальних мережах, пов'язані з поширенням протиправної інформації, а також дослідження технічних аспектів алгоритмів роботи платформ. Автори підкреслюють необхідність комплексного підходу до правової оцінки взаємодії користувачів з контентом, який повинен враховувати не лише зміст інформації, а й алгоритми її поширення.

Ключові слова: інформаційна безпека; розповсюдження матеріалів; кримінальна відповідальність; національна безпека; громадська безпека; мир, безпека людства та міжнародний правопорядок.

Klymenko S., Vlasov A. Peculiarities of the criminal-legal evaluation of public appeals and distribution of materials in social networks.

The article examines the criminal and legal aspects of using social networks to spread information containing calls to commit socially dangerous actions, and the role of such platforms as Facebook, Instagram, Twitter, TikTok, and others in the modern information space. Social networks have become an important tool for communication, business and civic engagement, allowing millions of people around the world to interact, create communities, share ideas and information. However, in addition to advantages, they carry threats, in particular, they contribute to the spread of misinformation and manipulation, which negatively affect public opinion and political processes.

The main focus of the article is on analyzing how users' interaction with content through the functions of «likes» and «reposts» can contribute to the spread of illegal information. Reposting, as a direct action, allows content to be shared quickly and efficiently with other users, expanding its reach, while «liking» can prompt social media algorithms to show that content to a larger audience. Of particular interest is the question of whether these actions can be considered sufficient to bring criminal responsibility for the dissemination of calls to illegal actions.

The article provides examples of court decisions in Ukraine and other countries where «like» is considered as a way of spreading information. In some cases, European courts recognize a like as a form of approval and dissemination of information, which leads to legal liability. However, Ukrainian jurisprudence on this issue remains ambiguous, which requires further research.

The scientific article is aimed at determining the criteria of criminal responsibility for the actions of users in social networks related to the spread of illegal information, as well as researching the technical aspects of the algorithms of the platforms. The authors emphasize the need for a comprehensive approach to the legal assessment of user interaction with content, which should take into account not only the content of the information, but also the algorithms of its distribution.

Key words: information security; distribution of materials; criminal responsibility; national security; public safety; peace, human security and international legal order.

Постановка проблеми: на сучасному етапі розвитку суспільства соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя, впливаючи на різні аспекти особистого та суспільного буття. З появою таких платформ, як Facebook, Instagram, Twitter (X), TikTok та інші, мільйони людей по всьому світу щодня взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією та ідеями, створюють спільноти за інтересами та ведуть бізнес.

Соціальні мережі трансформували спосіб, яким ми спілкуємося, працюємо та проводимо дозвілля. Попри численні переваги пов'язані з мобільністю, швидкістю комунікації та поширенням необхідної інформації соціальні мережі породжують низку проблем та викликів. Серед яких їх використання в якості джерела поширення дезінформації та маніпуляцій, з метою впливу на формування суспільної думки та політичні процеси.

Соціальні мережі можуть використовуватись і для терористичної діяльності. Зокрема, для вербування нових членів терористичних груп та організацій й поширення радикальних ідеологій. Вони можуть цілеспрямовано впливати на вразливі групи населення, пропагуючи свої погляди через контент, який апелює до емоцій.

З огляду на поширеність, мобільність та впливовість інформації, що передається за допомогою соціальних мереж вона також стає предметом кримінально-правової оцінки правоохоронних органів. Водночас така оцінка має свої складнощі через технічну специфіку їх роботи.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми кримінально-правової кваліфікації суспільно-небезпечних діянь, вчинених за допомогою соціальних мереж, є відносно новим напрямом наукових розвідок, кримінально-правової науки як в Україні, так й в країнах ЄС та США.

Окремі проблеми цього питання піднімались у роботах А. Башука, О. Звонарьова, С. Махочука, В. Навроцького, П. Пекаря, М. Хавронюка та ін.

Водночас, неоднозначне наукове вирішення цього питання, та відсутність його законодавчого реагування призводить до ускладнень у правозастосовній діяльності.

Метою статті є визначення кримінально-правових орієнтирів механізму кваліфікації розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення суспільно небезпечного діяння за допомогою соціальних мереж.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом кримінально-правове оцінювання будь-якого способу поширення інформації та її змісту відбувається на дослідженні його відповідності поняттю «публічних закликів» чи «розповсюдження матеріалів», тобто, доведення до відома інших осіб змісту інформації. Саме ці категорії визначенні законодавцем для позначення об'єктивної сторони суспільно небезпечних діянь, що посягають на інформаційну безпеку.

Утім, на відміну від традиційних засобів поширення інформації соціальні мережі привнесли у наше життя специфічні шляхи доведення до аудиторії чи до кінцевого адресата певного повідомлення. Окрім власноруч написаного поста (повідомлення) та опублікованого на своїй сторінці соціальні мережі мають алгоритми поширення інформації за допомогою, так званих, «лайків» та «репостів».

У соціальних мережах репост та лайк відіграють ключову роль у поширенні інформації. Репост дозволяє користувачам ділитися контентом зі своїми підписниками, що може значно розширити аудиторію повідомлення та підвищити його видимість. «Лайк», у свою чергу, слугує індикатором популярності або підтримки, і часто може спонукати алгоритми соціальних мереж показувати цей контент більшій кількості користувачів. Завдяки цим механізмам, інформація може швидко стати вірусною, досягаючи глобального масштабу всього за декілька годин.

Законодавство України не містить прямого поняття «лайк» чи «репост», хоча ця термінологія міцно увійшла у повсякденний лексикон та широко вживається у процесуальних документах, зокрема і обвинувальних вироках суду.

Словник Кембриджського університету визначає репост, як розміщення на веб-сайті чи в соціальних мережах щось, що раніше опублікував хтось інший [1].

«Репост» повідомлення повністю охоплюється поняттям поширення інформації і за наявності протиправного його змісту та інших ознак складу кримінального правопорушення може виступати підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Деяко складніша ситуація із кримінально правовою оцінкою, так званих, «лайків». На відміну від репосту, який є прямим закликом ознайомитися, звернути увагу, висловити своє ставлення, щодо певної інформації, «лайк» – це актуалізація, схвалення, виокремлення матеріалу із масиву інших.

Словник Кембриджського університету термін «лайк» (*like-англ.*) визначає як речі, які комусь подобаються або подібний до когось або чогось або таким же чином [1].

Для правильної кримінально правової оцінки «лайку» протиправної інформації розміщеної у соціальній мережі необхідно проаналізувати власне її алгоритми за якими вона здійснює поширення інформації. Адже саме спроможність певної дії довести інформацію до відома інших осіб є тим фактом, що має кримінально правове значення.

Більшість соціальних мереж побудовані за принципом, коли «лайк» під публікацією робить її доступною для ознайомлення іншими особами X (twitter), Facebook, Instagram. Саме встановлення цього факту є вирішальним при визначенні поширення інформації, як підстави кримінальної відповідальності

У науковій літературі висловлюється точка зору, що завдяки технічній можливості ставити «лайки», голосувати тощо, користувач теж бере участь у створенні контенту і таким чином, клік стає функцією, що теж несе змістове навантаження і набуває ознак інформативності» [2, с. 160].

Робота соціальних мереж побудована на алгоритмах. У кожній мережі вони свої і оцінка актуальності постів та просування їх у стрічці відбувається за своїми власними алгоритмами. Це необхідно, щоб показувати користувачам максимально цікавий контент, не обмежуючись хронологією чи випадковою добіркою. Загалом спільними ознаками роботи алгоритмів соціальних мереж є:

- залежність від взаємодій: чим більше особа взаємодіє з конкретним користувачем (коментарі, лайки, репости), тим частіше платформи будуть показувати останньому активність такої особи;
- алгоритми персоналізації: платформи використовують лайки для налаштування контенту, який бачать друзі. Наприклад, контент, який лайкнули, може бути показаний друзям частіше, якщо вони також взаємодіють з подібним контентом;
- часовий фактор: якщо особа лайкнула пост або відео незабаром після його публікації, є більше шансів, що друзі побачать це у своїй стрічці через активну фазу поширення контенту.

У різних соціальних мережах момент, коли лайк побачать друзі або підписники, залежить від алгоритму платформи та типу контенту.

Так у одному із обвинувальних вироків суду, як доказ розповсюдження матеріалів із публічними закликами до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу та захоплення дер-

жавної влади, а також тої обставини, що зі змістом матеріалів може ознайомитися необмежена кількість осіб було вказано, що проставлений лайк під повідомленням автоматично надійшов як сповіщення всім користувачам соціально-орієнтованого ресурсу Інтернет-мережі «Вконтакте», які були додані до розділу «Друзі» та «Підписники» вказаного акаунта та було ними переглянуто [3].

Таким чином кримінально правова оцінка лайку проставленого під публікацією із протиправним змістом залежить від алгоритму поширення інформації конкретної соціальної мережі, який має бути досліджений на стадії досудового розслідування та у під час розгляду справи у суді.

Також необхідно враховувати, що підстави кримінальної відповідальності за такі дії не обмежуються лише встановленням суспільно небезпечного діяння, а й вимагають доведення вини особи – усвідомлення її суспільної протиправності (змісту повідомлення) та бажання його поширення серед інших осіб. Отже враховуючи вимоги ч. 2 ст. 2 та ч. 2 ст. 24 КК України для притягнення особи до кримінальної відповідальності необхідно ще й встановити, що вона усвідомлювала, що її дії (публікації, репости чи лайки) стали загальнодоступними та могли спричинити шкоду правоохоронному об'єкту. Саме тому під час розгляду у судових засіданнях обвинувачені іноді заперечують свою вину у поширенні інформації, посилаючись на випадковість натискання лайку чи з метою відмітити, що вказана інформація ним була прочитана.

Слід зазначити, що суди України у своїх рішеннях не завжди є однотайними у визначенні лайку специфічним видом розповсюдження інформації. Так Зарічний районний суд м. Суми у обвинувальному вирокі 28.06.2024 у справі № 591/5586/20 по обвинуваченню ОСОБИ_5 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 110 КК України, не визнав лайк способом поширення інформації.

Суд не погодився із доводами сторони обвинувачення та вказав, що «лайк» це функція в комунікаційному програмному забезпеченні, призначеному для соціальних мереж, блогів, інтернет-форумів, сервісів соціальних закладок, новинних сайтів тощо, яка використовується для вираження ставлення користувачів до того чи іншого контенту. Тобто, використовуючи таку функцію, користувач не ставить за мету поширювати контент, а подальше поширення в соціальній мережі публікації, під якою користувач поставив «клас», відбувається не завдяки активним діям користувача, це автоматично здійснює сама соціальна мережа.

За таких обставин, суд зазначив, що ОСОБА_5 не поширював зазначену інформацію, а лише висловив своє ставлення до неї, натиснувши кнопку «Лайк».

Розповсюдження мало б місце лише тоді, коли б обвинувачений публікацію із закликом надіслав би своїм «друзям» чи «підписниками» окремими повідомленнями шляхом натискання кнопки «поділитись». У такому разі можна б було говорити про те, що особа умисно вчиняла активну дію надіслання або розповсюдження матеріалу, що містить інформацію із закликами [7].

Схожу позицію ми можемо спостерігати і у окремих рішеннях Європейського Суду з прав людини. Так у своєму рішенні ухваленому Палатою 15 червня 2021 року MELIKE v. Turkey (№ 35786/19) ЄСПЛ зазначив, що заявницю звільнили за застосування реакції «Подобається» до низки статей, розміщених третіми особами в соціальній мережі «Фейсбук». ЄСПЛ вважав, що використання «лайків» у соціальних мережах, які можуть розглядатись як надання людям можливості проявляти свою зацікавленість та схвалення контенту, як таке є загальноживаною та популярною формою реалізації свободи вираження поглядів у мережі «Інтернет».

Дифамаційні та інші типи явно незаконної мови, включаючи мову ненависті та мову, що спонукає до насильства, можуть поширюватися миттєво у всьому світі за декілька секунд й іноді залишатися постійно доступними в інтернеті. Враховуючи це, очевидно, що охоплення та потенційний вплив заяви, опублікованої в інтернеті з невеликою читацькою аудиторією, безумовно, не є таким самим щодо заяви, опублікованої на загальнодоступних або часто відвідуваних вебсторінках. Тому для оцінки потенційного впливу онлайн-публікації є важливим визначення її обсягу та суспільного охоплення.

У зв'язку із цим ЄСПЛ зазначив, що заявниця не була тією особою, яка створила та опублікувала спірний контент у відповідній соціальній мережі, а її дія обмежувалася натисканням кнопки «Подобається» під цим контентом. ЄСПЛ зауважив, що акт додавання «Подобається» до контенту не може розглядатись як такий, що має таку ж вагу, як і поширення контенту в соціальних мережах, оскільки реакція «Подобається» просто виражає симпатію до опублікованого контенту, а не активне бажання його розповсюдити [4].

Кримінальні вироки за лайки у соціальних мережах, як способу поширення протиправної інформації, у Європейському Союзі або США є рідкісним явищем. Водночас європейська практика національних судів має такі прецеденти. Одним із найбільш відомих та резонансних рішень у цьому контексті є обвинувальний вирок Швейцарського суду у 2017 році. У цій справі чоловік був засуджений судом у Цюриху за наклеп, зокрема за те, що поставив «лайк» під повідомленням, яке містило наклепницькі звинувачення проти активіста з прав тварин Ервіна Кесслера. Суд постановив, що лайк на Facebook може розглядатися як схвалення і поширення інформації, що завдає шкоди репутації іншої особи, враховуючи, як соцмережі працюють і поширюють інформацію серед користувачів [5].

Ще одним способом причетності до розповсюдження матеріалів із закликами до протиправної діяльності, що є підставою кримінальної відповідальності, Європейський Суд з прав людини вважає не видалення особою на своїй стіні у соціальній мережі коментарів залишеними іншими особами.

Це відображено у справі «Санчес проти Франції», яка стосувалася засудження мера міста за підбурювання до ненависті чи насильства проти групи осіб з підстав їхньої належності до конкретної релігії після того, як він не вжив невідкладних заходів для видалення коментарів, опублікованих іншими користувачами на його сторінці в мережі Facebook.

За матеріалами справи 24 жовтня 2011 року заявник опублікував написаний особисто пост на своїй сторінці в мережі Facebook і написав повідомлення, у якому закликав користувачів «відстежувати зміст [своїх] коментарів», проте не втручався до вже опублікованих повідомлень.

Суд дійшов висновку, що, створивши за власною ініціативою службу зв'язку з громадськістю за допомогою електронних засобів з метою обміну думками та залишаючи образливі коментарі, які станом на 6 грудня 2011 року все ще були доступними, заявник не вжив невідкладних заходів щодо припинення їх поширення, тому був винним як «виробник» онлайн-публічного комунікаційного сайту, а отже як головний правопорушник.

Крім того, суд указав, що, свідомо роблячи свою сторінку в соціальній мережі Facebook публічно доступною, заявник узяв на себе відповідальність за зміст опублікованих коментарів, які, згідно з його твердженнями, обґрунтовували його позицію та, як він вважав, були сумісними зі свободою вираження поглядів, і що його статус політика вимагав від нього ще більшої пильності.

Стосовно вжитих заявником заходів ЄСПЛ відзначив, що національні суди установили його відповідальність на основі декількох факторів. Заявник свідомо зробив свою сторінку в соціальній мережі публічною, тим самим дозволивши своїм друзям розміщувати на ній коментарі. Тому він був зобов'язаний відстежувати зміст опублікованих тверджень. Крім цього, кримінальний суд підкреслив, що заявник не міг не знати про те, що його акаунт може повернути коментарі політичного характеру, що за визначенням мають полемічний характер, а тому він мав відстежувати їх ще ретельніше. Апеляційний суд аналогічно вказав, що статус заявника як політичного діяча вимагав від нього ще більшої пильності.

ЄСПЛ зазначив, що толерантність і повага рівної гідності всіх людей є основою демократичного, плюралістичного суспільства. Тому можна вважати за необхідне карати за всі форми вираження, які поширюють, підбурюють, заохочують або виправдовують ненависть на основі нетерпимості за умови, що будь-які «формальності», «умови», «обмеження» або «покарання» були пропорційні переслідуваній меті, чи навіть запобігати цьому [6].

Водночас у національній правозастосовній практиці кримінальні провадження з аналогічних підстав відсутні, що пов'язано з особливістю визначення складів кримінальних правопорушень, пов'язаних з розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення того чи іншого злочину. Як вже зазначалося ця категорія кримінальних правопорушень може вчинюватись виключно з прямим умислом, коли особа усвідомлює кримінально-протиправний характер повідомлення (посту), розуміє, що її дії призведуть до подальшого його поширення та бажає діяти таким чином. Ситуація, що розглядалася ЄСПЛ відноситься до категорії злочинів, що вчинюються із кримінально протиправною недбалістю, ко коли особа не передбачала настання суспільно небезпечних наслідків наразі у вигляді поширення інформації серед невизначеною кількості осіб, проте повинна була і могла це передбачити. Утім на сьогодні законодавство України не передбачає обов'язку для власників сторінки у соціальних мережах здійснювати контроль над публікаціями у вигляді коментарів залишеними іншими особами.

Звичайно таке рішення Європейського суду з прав людини має підняти питання доцільності законодавчого врегулювання обов'язку власників сторінок у соціальних мережах щодо здійснення контролю над публікаціями на цих сторінках.

Висновки. З огляду на відсутність механізму правового регулювання використання соціальних мереж, складності процесу визначення правових підстав притягнення до кримінальної відповідальності за «лайк», які значною мірою залежать від існуючого алгоритму роботи самої соціальної мережі, за таких обставин у кримінальних провадженнях комплексній оцінці підлягає вся сторінка підозрюваного й одного лайку, як правило, є недостатнім для притягнення особи до кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/learner-english/like>.
2. Сухомлин О. UGC (User-GenerAted Content) у журналістському полі. *Образ : науковий журнал. Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, Сумський державний університет*. 2015. Вип. 1 (16). С. 159–165.
3. Вирок Оболонського районного суду міста Києва від 06 липня 2021 року № 756/9383/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98224463>.
4. Рішення ЄСПЛ «Melike v. Turkey» від 15 червня 2021 року № 35786/19. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-221332&filename=CASE%20OF%20MELIKE%20v.%20TURKEY%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Supreme%20Court%20of%20Ukraine.pdf>.
5. “Liking” a Facebook post is tricky legal territory. URL: <https://www.expatica.com/ch/general/sw-liking-a-facebook-post-is-tricky-legal-territory-57081>.
6. Санчес против. Франция [GC] – 45581/15. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-14074%22%5D%7D>.
7. Вирок Зарічанського районного суду м. Суми від 28.06.2024 № 591/5586/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120041174>.